Case de târgoveț

Plecând de la construcţia apărută în imediata apropiere a Casei de târgoveţ (Şerban Vodă nr. 33) am ajuns la o constatare a raritătii acestui tip de construcţii, cândva foarte răspândite atât în Bucureşti cât şi în provincie, în perioada postbrâncovenească. Emblematic pentru această evoluţie este chiar faptul că o parte din curtea palatului lui Constantin Brîncoveanu (din actuala Piaţă a Unirii) a fost ocupată de casele diverşilor târgoveţi în timpul războiului ruso-austro-turc. Arhitectura urbană tradiţională dobândeşte, în această perioadă, un limbaj propriu mai ales în Bucureşti, diferit de influenţele balcanice anterioare. Pot fi decelate chiar influenţe europene clasiciste la nivelul capitelurilor sculptate sau al ornamentelor de faţadă al acestora.

"Casă de tip popular cu arcade în paiantă pe stâlpi de lemn" – aceasta este descrierea pe care o face Grigore Ionescu unei case vechi din Piteşti (fig. 131) în lucrarea sa dedicată arhitecturii populare româneşti (1957). Ulterior, într-o lucrare din 1965, istoricul accepta existenta unor case similare (casa cu foişor şi casa cu faţada la strada şi galerie în curte) care dădeau un specific naţional al mediului urban, inclusiv în Bucureşti. În 1982 istoricul face o critică a valorii arhitecturale a acestor construcţii. Aceste case, împreună cu prăvăliile cu marfă expusă la vedere „dădeau târgului bucureştean acel colorit amestecat apusean şi oriental, care a constituit şi în vremurile mai noi farmecul specific al oraşului"(Const. Moisil. *Bucureştii Vechi*, 1930-1934, p. 22). Acest caracter oriental era apreciat de arhitecţi ca Ion Mincu, Cristofi Cerkez, Clavel, Tiberiu Niga sau Octav Doicescu dar nu se potrivea cu ideea Bucureştiului modern.

Stana a lui Dumitru, văduvă, vrând să-şi construiască casă în mahalaua Sf. Elefterie precizează în cererea de autorizare a constructiei depusă în 1843, simplu: "case, adica două odăi, un salon cu pridvor înaintea casei, învelitoare de olane, o cămară de scânduri în dosul

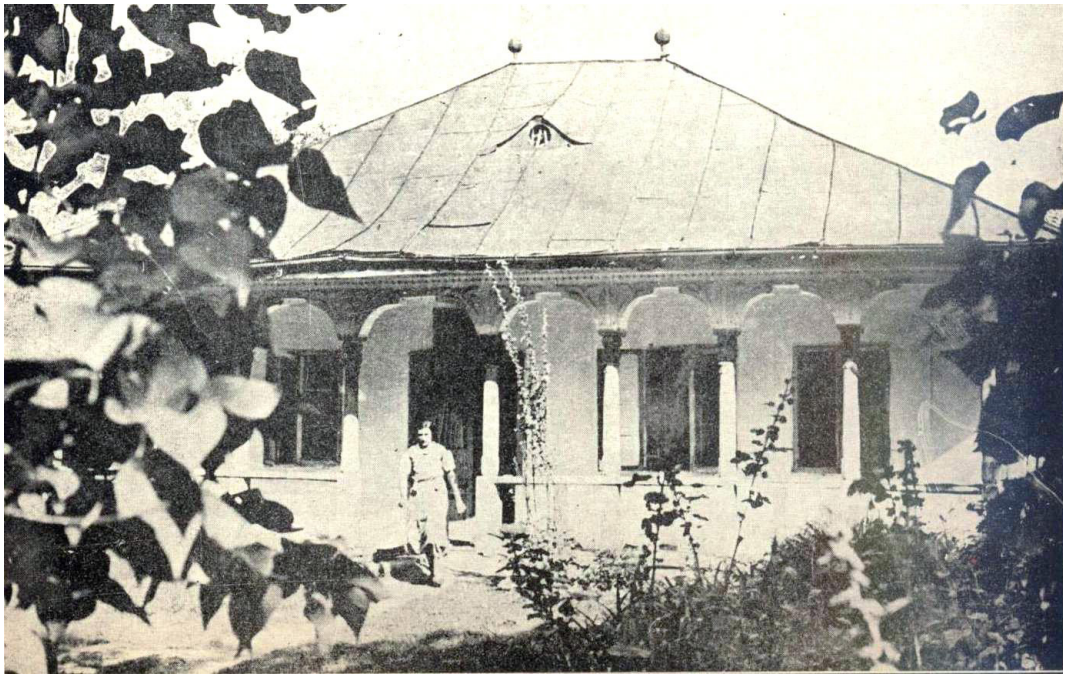
casei" (Cezara Mucenic. Bucureşti: un veac de arhitectura civilă, secolul al XIX-lea, p. 17).

Casele târgoveţilor nu aveau neapărat aspectul Casei de pe Calea Şerban Vodă nr. 33. Erau şi case populare (casa din str. Bradului), erau şi case boiereşti cu geamlâc (Casa Melik, Casa Ciurcu, casa postelnicului Colentineanu de pe Calea Moşilor nr. 280) şi erau şi case simple din lemn, cu pridvor simplu, etc.

A. Lancelot observa în 1860 că „numeroase case împăştiate în mahalale sunt modele de arhitectură turcească. Etajul de jos n-are de obicei decât mici ferestre aşezate mai jos de vederea trecătorului. La primul etaj se află mai întotdeauna un cerdac, iar din mijlocul faţadei se înalţă un geamlîc cu ferestre în toate părţile".

Aceste construcţii rămân legate de imaginea Bucureştiului premodern: "O impresiune deosebită ne-au făcut strazile Bucurestilor de atunci, cu case mici, simple, multe în stil oriental, cu olane" (Iuliu Moisil. Bucureştii romantici. Impresiile unui tânăr ardelean sosit în Bucureşti pentru întâia dată acum o jumătate de veac. *Bucureştii Vechi*, 1930-1934, p. 44).

Nicoară Beldiceanu (*La ville dans les Balkans depuis la fin du Moyen Age jusqu'au debut du XXe siecle. Recueil d'etudes*. Belgrade-Paris, 1991, p. 23-24) identifică o puternică influenţă otomană asupra termenilor domestici: conac, iatac, acaret, caramidă, chirpici, cherestea, iatac, tavan, geam, pervaz, odaie, sufragerie, chepeng, cişmea, etc. Influenţa lumii otomane asupra tehnicii constructive şi asupra lumii urbane din spaţiul sud-european şi-a pus

amprenta şi asupra structurii urbane şi a arhitecturii Bucureştilor.

Cât despre influenţa casei cu foişor (şi gârlici) este suficient să vedem răspândirea acesteia în diferitele formule de stil naţional care încep cu Mincu, străbat perioada interbelică şi sunt încă întâlnite în prezent, în unele proiecte.

Unele studii, precum cele ale lui P. Petrescu şi Paul H. Stahl, consideră că foişorul caselor ţărăneşti a fost preluat sub influenţa caselor de târgoveţ din mediul urban. Aceste case urbane suferiseră şi ele o influenţă orientală care poate fi pusă pe seama circulaţiei de meşteri "bulgari" şi macedoneni în spaţiile de influenţă otomană[1]. Casa de târgoveţ face parte din etapa „postbrâncovenească", de adaptare a stilisticii palatelor brâncoveneşti la clasele de mijloc (chiar rurale), din sec. al XVIII-lea până în secolul al XIX-lea. Aceasta influenţă ar fi putut determina şi adaptarea coloanelor sculptate din piatră la materiale

1 Cezara Mucenic. Bucureşti: un veac de arhitectura civilă secolul al XIX-lea. , p. 70

mai ieftine precum lemnul şi paianta. Dar casele de plăcere ale persoanelor de vază din Istambulul de secol al XVII-lea şi al XVIII-lea erau făcute din lemn şi reprezentau o sursă la fel de bună de inspiraţie.

Casele de plăcere sau foişoarele Istambulului din perioada otomană prefanariotă (secolul al XVI-lea) sunt prezentate de Gülru Necipoğlu folosind mărturii iconografice din epocă[2], precum ornamentele exterioare de la biserica Fundenii Doamnei. Putem identifica o influenţă degradată a acestora în casele de târgoveţ din Bucureşti. Aceste case (dispărute şi ele în mare parte) au conservat reminiscenţe ale unor construcţii mai elaborate şi mai rafinate din perioada fanariotă (similare probabil cu Foişorul de la Mănăstirea Pantelimon) care s-au pierdut în perioada de modernizare a Bucureştiului şi a României, modernizare în care au fost implicate şi elitele, respectiv moşternitorii acestor clădiri.

Aceste case sunt caracteristice pentru Bucureştiul sfârşitului de secol al XVIII-lea şi a primei jumătăţi de secol al XIX-lea şi se găseau atât la negustori şi târgoveţi cât şi, într-o formă mai amplă, la orăşeni mai înstăriţi. Ele sunt legate de caracterul rural al oraşului, dar prezintă anumite adaptări la viaţa urbană de tip oriental. Ele aveau planuri în cruce cu o încăpere centrală, lucru specific arhitecturii turceşti, dar şi balcanice din acea perioadă. Nu doar planul, ci şi alte aspecte erau de factură orientală: ornamente, arcade în acoladă, balcoane închise suspendate. Aceste caracteristici nu se găsesc doar în Bucureşti, ci şi în unele oraşe de provincie, marcând începutul urbanizării acestora. Inspiraţia orientală nu este singura sursă de inspiraţie, aceste construcţii preiau multe caracteristici de la casele rurale mai răsărite, iar unii autori văd chiar variante adaptate ale locuinţelor boiereşti din

2 Gülru Necipoğlu. The Suburban Landscape of Sixteenth-Century Istanbul as a Mirror of Classical Ottoman Garden Culture. În: *Gardens in the Time of the Great Muslim Empires: Theory and Design*, ed. Attilio Petruccioli (Supplements to Muqarnas, vol. 7), 1997, pp. 32-69

cărămidă.

În acest caz, casele de târgoveţ ilustrează fenomenul de transfer şi adaptare a unor produse culturale ale claselor superioare (boieri) la posibilităţile claselor de mijloc. Palatele din lemn ale lui Constantin Cantacuzino, despre care scrie Paul de Alep, sunt mai aproape de sursele stambuliote de inspiraţie, dar ele au cunoscut apoi nişte adaptări mai modeste.

Marele paharnic Constantin Cantacuzino, unchiul lui Constantin Brâncoveanu, avea la Filipeştii de Târg, un conac ce l-a impresionat pe Paul de Alep atât de tare, cu camerele sale numeroase, încât îl numeşte sarai, ca pe curtea domnească[3]. Stucaturile de la Filipeşti nu s-au păstrat, dar erau similare, se pare, cu cele de la Fundenii Doamnei.

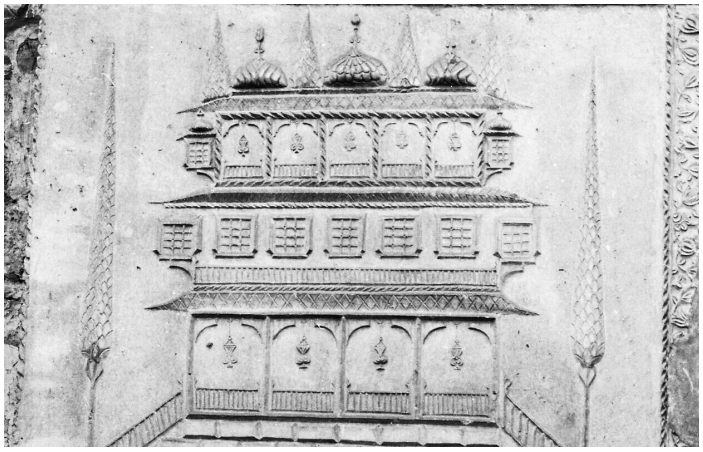
Despre un alt palat al lui Constantin Cantacuzino aflat la Coiani, Paul din Alep spunea că "are un mare palat după felul palatelor de la Constantinopol". Şi adaugă: "Lemnăria este de o frumuseţe rară şi firidele şi ferestrele sunt minunate"[4].

Lemnăria de o frumuseţe rară a acestor construcţii dispărute a fost înlocuită de variante mai modeste cu pereţi şi arcade din paiantă (cel mai ieftin material în toate timpurile). În difuzarea elementelor arhitecturale orientale în rândul păturilor mai sărace a jucat un rol important şi domnia lui Constantin Brâncoveanu care a popularizat printr-un anumit stil şi printr-o mulţime de ctitorii o influenţă turcească caracterizată de: decorativism, folosirea arcului polilobat, folosirea motivelor în stuc policrom asemănătoare celor din moschei, crearea de foişoare şi chioşcuri pentru „zabavă" şi „priveală"[5]. Această aspiraţie

3 Paul de Alep, Evlia Celebi. Călători străini despre Ţările Române, vol VI, trad. M. M. Alexandrescu-Dersa Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 149

4 Paul de Alep, Evlia Celebi. Călători străini despre Ţările Române, vol VI. trad. M. M. Alexandrescu-Dersa Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976, p. 232

5 Răzvan Theodorescu. *Drumuri către ieri*. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 1992, p. 72

a arhitecturii modeste spre un rafinament care-i depăşeşte posibilităţile va continua prin altoirea, pe casele de factură populară din târgul Bucureştilor, a arcelor din paiantă, lucru vizibil în câteva fotografii din lucrarea lui Frederic Dame din 1906.

Existau două variante "o sală centrală, numită tindă, şi două camere de o parte şi de alta, aceste încăperi avînd în faţada principală, pe toată lungimea, o prispă"[6] sau un tip mai simplu: "o reproducere aproape fidelă a tipului străvechi de casă populară românească, formată din două camere şi o tindă"[7].

Contemporanii lui Mincu au stabilit o legătură între redeşteptarea arhitecturii româneşti (stilul neoromânesc) şi stilul brâncovenesc, de parcă ar fi fost o pauză de 150 de ani între cele două stiluri [8]. Ion Mincu însă a ţinut cont şi de caracterul oriental al oraşului Bucureşti (stilul constructiv al caselor de târgoveţ, clădirile joase, dezinteresul pentru monumental, problemele de sistematizare urbană, etc.) în primele sale creaţii în stil românesc.

A existat totuşi o arhitectură postbrâncovenească, chiar dacă modul de filtrare al influenţelor clasiciste de import era mai puţin rafinat. Această filtrare a fost realizată, după Mihai Ispir ("Clasicismul în arta românească". Bucureşti: Meridiane, 1984, p. 50-57), în trei moduri: prin juxtapunere – exterior apusean, interior oriental; prin înlocuire - modenatură clasică (decoraţie în relief) transpusă în lemn şi prin sinteza formală între autohton şi apusean.

În această epocă de combinaţii (portul de tranziţie, arhitectura de tranziţie, etc.) casele de târgoveţ realizau o altă sinteză formală între o locuinţă rurală românească şi una urban-orientală. Aceasta le conferă caracterul specific românesc şi le diferenţiază de exemplele bulgăreşti sau turceşti.

---

6 Nicolae Stoicescu. Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti, 1961, p. 83

7 Ibidem, p. 88

8 ***. Stilul românesc. În: *Arhitectura*, 1916, nr. 2, p. 34

În compoziţia locuinţelor de târgoveţi apăreau şi sacnasiuri, ornamente din stuc şi piese orientale de mobilier care trădau o influenţă constantinopoliteană[9]. Singura casă care a păstrat mai convingător această influenţă este fosta casă Hagi Prodan din Ploieşti.

Stilul naţional în arhitectura din România nu era diferit, la început, de stilul naţional din alte ţări balcanice. Până la un punct, influenţa otomană reinterpretată (în cazul locuinţelor) sau un stil Revival, neo-bizantin (Hanzenatika, inspirate de Theophil Hansen) se întâlnesc în România, Serbia sau Bulgaria până în jurul anului 1900. Apoi România nu mai proiectează arhitectura ca o ţară de rangul al doilea, după cum fusese încadrată în cadrul Expoziţiei Internaţionale din 1900. Este folosit stilul brâncovenesc, cu o altă expresivitate decât cea a stilului neo-bizantin. În acest context importanţa caselor de târgoveţ scade, ele cad în uitare, ca nişte curiozităţi ale istoriei arhitecturii. Şi totuşi ele sunt folosite ca sursă discretă de inspiraţie pentru o serie de pavilioane ale României, începând cu Ospătăria de la Expoziţia Generală din 1906 şi culminând cu Pavilionul de la New York. O altă reluare interesantă a acestor clădiri se face pentru Luna Bucureştilor din 1935 în cadrul căreia Octav Doicescu a reconstituit un cartier din Vechiul Bucureşti. Ele au inspirat şi arhitectura rezidenţială a arhitecţilor Cristofi Cerkez, Ionescu-Berechet, Ion Boceanu, Paul Emil Miclescu, dar şi alte pavilioane ale României precum cel de la Barcelona şi unele proiecte mici ale lui Octav Doicescu.

"Din acele puţine case vechi româneşti amintite mai sus [care dădeau aspectul românesc al arhitecturii capitalei pe vremea lui Ion Mincu], până ieri rămăseseră câteva exemplare. Pe Calea Călăraşi, două; pe fostul bd. Carol, în curtea Băilor Mirea, una; alta pe Calea Moşilor la încrucişarea cu bulevardul; pe str. Spătarului casa Melik; pe str. Labirint casa Ciurcu; una existentă încă pe str. Mircea Vodă şi alta pe str. Şerban-Vodă etc. Iar numai cu prispă case mai modeste, prin mai toate mahalalele." (Toma T. Socolescu. *Ion Mincu: arhitect 1851-1912*. ed. îngrijită de Sorin Vasilescu. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2019, p. 56)

Multe dintre aceste clădiri au fost distruse în marele foc care a afectat Bucureştii în 1847. Din imaginile care s-au păstrat ale caselor dispărute, reiese că erau construite de oameni cu oarecare avere (mici boieri, negustori sau meşteşugari), unii dintre aceştia fiind şi ctitori

9 Grigore Ionescu. *Arhitectura populară românească*. Tehnică, 1957, p. 197

ai bisericilor din târg (vătaful de harabagii Manolache, Ioniță Cehanu, capitan în oastea lui Tudor Vladimirescu). Casele târgoveților s-au deteriorat din cauza lipsei de întreținere, sau au fost demolate pentru a face loc unor construcții noi. Acest lucru s-a întâmplat și în perioada comunistă și se întâmplă și după 1989. Prin distrugerea lor, însă, s-a distrus încă o parte din istoria orașului.

Câteva case de târgoveț demolate în perioada 1950-1989

Dr. Erdreich, anexă la Baia din str. Arcului - demolată

Casă, str. Maria Rosetti, nr. 9 (demolată)

Casa de pe Str. Bradului, demolată în anii 80

Casă, str. Mircea Vodă, nr. 51 (azi, aleea Căuzași), demolată

Dima Cristescu, demolată

Pantelimon nr 58, demolată

Sursă fotografii

Arhiva UAR
Arhiva fotografică a bibiliotecii UAUIM
Urbanismul, 1935
Alex. Antoniu. Album general al României, 1904
Camera cu relevee
Ilustrațiunea română, 29 august 1929